

Borbély László

Jöjjön el a te színházad

Homage à Csurka István

1

Rossz nekünk, mióta elhagytál bennünket, Nehézfiú! Árnyékod ide-oda járkal a lóversenytéren, és én nem tudok veled beszélni, sem hírlapíróként, sem Otcsenásként, sem sehogyan.

Megbolondulnak olyankor a lovak az istállóban, különösképpen az, amelyik megérezte, hogy kinézted magadnak. A felhőtlen, tiszta égre ezüstemlékedet fújja a szél és könnyeznek a fák is. Örömteli mosolyod nem hamisítja meg semmilyen kufárlélek.

Emlékszel? Egyszer engem küldtek érted a „lovira”, hogy vigyelek el a színházba, ahol újra bemutatják Jezovics barátunk egyik darabját, a *Nagyvizítet*.

Bevallom, kicsit tartottam a veled való találkozástól, nem azért, mert rossz fát tettem a tűzre, hanem azért, mert úgy hallottam, hogy a lovak között más emberré lényegülsz át. A fogadás az összes rituáléval együtt már-már a misztérium dimenziójába tartozik nálad.

Úgy mesélték, hogy egyik kabalád a mázsálóba történő belépéssel volt kapcsolatos. Kisütötted, hogy a mázsálóba csak jobbról szabad bemenned, ahol a bokrok vannak, és csak balról szabad kijönnöd, ahol nincsenek bokrok. Néha egy sikertelen versenynap kellős közepén, úgy az ötödik futam után, már majdnem kifosztva, a homlokodra csaptál. Hiszen ma balról mentél be és jobbról jöttél ki! Nyomás vissza a mázsálóhoz, miáltal rögtön visszazökken a kerékvágásba a világ rendje.

Azon a napon először jártam a „lovin”, kíváncsian nézelődtem, minden az újdonság erejével hatott rám, nem győztem csodálkozni a sok fura alakon, élveztem az elkapott párbeszédfoszlányokat a büfében:

- Tuti tippem van az utolsó előttire.
- Nem érted, hogy kell a pénz a hűtőládára?

A tribünön hiába kerestelek. A pénztárak közelében ültél, a kánikula dacára fekete öltönyben voltál, a zakót a szék karfájára tetted, ingujjadat

feltűrted, az asztal fölé hajolva teljesen elmerültél a szisztémádban.

Óvatosan közeledtem feléd, mert úgy hallottam, nem veszed jó néven, ha ilyenkor zavarnak, de hát „lovi” ide vagy oda, a színházi bemutató időpontját nem hangolták össze az utolsó futammal.

- Szervusz, Nehézfiú! – köszöntöttelek halkán.
- Szervusz, Otcsenás! Téged küldtek értem? – kérdezted még kissé morcosan, de aztán a megszokott derű került az arcodra.

Útközben nemcsak Jezovicsról esett szó, hanem a színházról is. Az igaziról. Abban az értelemben, ahogyan az igazit Latinovits Zoltán értette. Mára ugyanis a színházi szakma feloldhatatlan krízisbe került. Korunk színpadjaira áthatolhatatlanul rátelepedett a köd, és ott gomolyog a nézőtéren is. Latinovits Zoltán lényegében abba pusztult bele, hogy ködszurkálóként nem tudott „elég fényt hasítani, de legalább agresszív kérdőjeleket vésni ebbe a szélcsendes káoszba”.

Te még álmodtál arról, hogy jó lenne egy színház a fővárosban, ahol minden másképpen van. Magyarul szól, magyar emberekhez a megváltás reményében. Erre törekedtek sokfelé, de pénz híján inkább koldusbotra jut a művész, mintsem ötről a hatra. Új színházról álmodtál, és új darabokról, *A hatodik koporsóról* és másokról, amelyek lényegük szerint már megfogantak benned.

A rendező megkért, hogy az előadás kezdete előtt a rivaldafényben emlékezzem Jezovicsra, akinek versei, regényei, színdarabjai mindenkiben felidézik a repülés, a szárnyalás boldogságát, ha veszi a fáradságot, és „megtanul Jezovicsul”. Sokan ismerünk magunkra a hőseiben, és ha kellőképpen figyelünk, meghalljuk a szerző hangját is az elhangzó dialógusok mögött, hiszen nem hagyott el bennünket örökre, elbújt a teremtményei lelkében, és onnét pillant ránk – akár az Isten.

Ahogyan te is benne élsz minden hősődben, újakban és régiakban egyaránt, azért lényegültél

át, hogy majdani színházadban szabadon játszva vezess bennünket a katarzis ígéretének örökévaló mezejére.

2

István! – remeg a hangom, az ujjaim közé szorított toll összekaristolja a papírost. Tudom, most szigorúan néznél, ha velem szemközt ülnél a fehér asztalnál, azután szemedben huncutul villanna lelked megbocsátásra örökké fogékony fénye; könnyeim láttán Nehézfiú mivoltod elintézné annyival, hogy „írjál”, és vörösborral teli poharad koccintásra emelnéd, mint kezdetben, mikor befogadtál szellemi hajlékomba, és teret engedtel nekem hetilapod hasábjain.

Akkoriban hajótörötként kapkodtam a levegő után korhadt irodalmi hajódeszkák között, és meg sem fordult a fejemben, hogy éppen a te szereteted teremt számomra szélcsendes kikötőt. Oly beláthatatlan távolság választott el tőled, mely kizárta a találkozásnak még az esélyét is. Soha nem beszéltünk róla, igazából ma sem tudom, miért engem tiszteltél meg a bizalmaddal, hogy közvetlenül a vezércikkeid melletti „harmadoldalon” mesélhessem el „emberfogású” történeteimet. Számomra olyan érzés volt ez, mintha egy szobában dolgoznék veled, és közvetlen gondviselésed szüntelen munkára bízta az amúgy lehangoló magyar valóság fénytelen labirintusában.

Régóta vágytam rá, hogy tárcákat írhassek, csak hogy a te lapodat kivéve sehol sem volt igazi tárcá. Kihalóban lévő műfaj, ahogy a szerkesztők mondani szokták: nincs rá igény.

De te másképpen gondoltad ezt is, mint oly sok mindent, így én a magam félszeg, és bizonytalan lépteivel megpróbáltalak követni téged azon a csapáson, amelyet anno tárcáíróként vágta írásaidal.

Ha nem fogadsz magad mellé, sohasem élem át azt a teremtői örömet, melyet kizárólag egy-egy tárcá megírása okozhat az írástudó számára. Később pedig olyasféle készséget láttál meg bennem, amelyet én sohasem vettem észre magamban, és rám bízta a havilapodat, mely mindig is féltve őrzött, kivételes kincs volt a szememben, teljesen független és egyedülálló hangvételű a farizeus irodalmi közéletben.

Néha a magam bátortalan módján motyogtam valami köszönetfélét a törődésedért és azért,

hogy a közöttünk fennálló korkülönbség dacára baráti hangon szólítottál meg, és zavaromat egyre csak fokozta az, amikor időről időre felhívtál, hogy megköszönd valamelyik írásomat.

Sok író ismertem közlelől, de te voltál az egyetlen, aki megdicsért egy-egy találó gondolatért, a többiek rendszerint elintézték egy kézlegyintéssel, néha hozzátették, hogy „az az írás nem is volt olyan rossz”.

Most, hogy hiányod mérhetetlen fájdalommal borít el, rá kell döbennem: sokan álltak közel hozzám, de talán senki sem szeretett úgy, mint te, István.

Elmondhatatlanul sokat jelentett a szereteted, melyet különösképpen felértékelt, hogy lényed mélyéről, Istentől kapott halhatatlan lelkekből fakadt. Hihetetlen bátorságot adott az, hogy minden lépésemben magam mögött tudhatlak akár mint Nehézfiút, akár mint mindig igazat kérdező és állító bölcs atyai jó barátot és jókedvű beszélgetőtársat egy őszinte vacsoránál.

Boldog voltam, ha vidámnak láttalak, és fájdalmat éreztem, amikor bántottak.

Rajtad kívül más aligha látta és láttatta összefüggéseiben azt a kivételes sorsot, melyet a magyarság számára az Isten elrendelt; kiválasztottságunkat a szenvedésre és a katarzusra. Azoknak a magyar testvéreinknek, akik nem kábulnak bele a tömegember számára kínált olcsó álvalóságba, te jelentetted a mértéktartó és mértékadó biztonságot: végre van valaki, méghozzá egy drámaíró, aki rámutat szenvedéseinkre, a napról napra erőteljesebb megszállásra, amely sokkal fenyegetőbb és végzetesebb, mint ami 1956. november 4-e után bekövetkezett.

Olvasom a halálad után megjelent nyilatkozatokat, és szégyellem magam azon íróársaim helyett, akik görcsös igyekezettel próbálják különválasztani a benned szunnyadó író és politikust, holott életműved nem hasítható részekre ilyen módon. Az nem lehet, hogy a gondolkodó elme ne fedezze fel korai novelláidban vagy nagy sikerrel játszott drámáidban a krízisbe taszítottak sorsáért, a hazugságban tartott magyar társadalomért érzett felelősséget, valamint a szókimondó bátorságot.

Irodalmi életünk sértődésre hajlamos, megalukvó kisszerűségét ismerve mondom: a közeljövőben nem lesz több olyan író, aki élete utolsó pillanatáig hozzád mérhető bátorsággal és becsülettel mer kiállni és küzdeni honfitársaiért.

Megboldogulásod délelöttjén az ablaknál állva néztem a régóta beígért hóesést, a megtisztulás ígétét sejtető látványt, és bármennyire is csikorgattam a fogamat, bele kellett törödnöm a hétköznapi ésszel beláthatatlan, emberfeletti hívás logosz mivoltába.

3

Hiába minden mentális játék, a fénytelen keserűség ízét átmenetileg száműző tömény ital, gyászszegélyű cilindrből előhúzott álderűs anekdota, csonttörő asztalcsapkodás és fájdalmasan csörömpölő tükörtörés – március idusa soha nem lesz teljes nélküled, Nehézfű!

Hiszem és vallom, hogy egyetlenegy honfitársunknak sem abból a tengernyi tömegből, amely utolsó utadra kísért azon a napfényes szombat délutánon.

Tengercsepp mivoltom szüntelenül lázong, képtelen megbirkózni hiányod letaglózó erejű lelki terhével. Van úgy, hogy kinyitom a szemem, becsukom, és ugyanúgy látlak, mint utoljára, amikor egy könyvbemutatón beszéltél Trianonról, Tisza Istvánról, Solymosi Eszterről...

Szeretném, hogy legyél újra...

Álmodlak, hogy létezz megint...

Gondolataidon eltűnődve teremtelek szépnek, erősnek, „nehézfűsnek”...

Nézz ránk a pulpitusról úgy, mint régen, amikor nemzeti ünnepeinken egyedül mondtad ki összes fájdalunkat, és értünk haragudtál azokra, akik megaláznak bennünket, és kiforgatnak önvalónkból!

Miért is keresnélek a temető elszáradt sírjai között, amikor oly sokszor látlak éjjel, lapzártá után a Ferencváros békebeli utcáin, ahogy Krúdy Gyulával sétálva testes vörösbortól lázasan váltjátok meg a világot.

Ha igaz, amit mesemondó társadról beszélnek, hogy a Margitszigetről Óbudára költözött meghalni, akkor te miért ne költözhetnél a másvilágról a Ferencvárosba újra élni?

Elképzelem, ahogyan körbe-körbe sétálsz, és amerre jársz, kifényesedik körülötted a színleírás, mint a színpadon, melynek mágiját oly mélyen ismerted, talán rendezhettél is volna. Te vezettél rá a réges-régi titokra, hogy a színház olyan vallás, melyben minden valóra válik, amiben igazán hiszünk. Ezért mondták valaha, hogy a színház a hely, ahonnét látni az Istent.

Jelen-múlt-jövő egymásba szakad, és nincs többé fájdalom az elárvult gondolatban.

Az Al-Duna soron kofahajók, standok, kocsmák, szép soroksári lányok kelnek életre derűvel teremő akaratom nyomán, csak gondolnod kell rájuk, miközben gyalogolsz végig az utcán. Minden vendéglős téged vár, közelgő születésnapod alkalmából ínycsiklandozó falatokkal csalogat, és te olyan méltósággal foglalod el helyedet az egyik asztalánál, mint Szindbád tenné. De téged jobban szeretnek, mert evés közben is inkább szemlélődsz, és nem beszélsz. Halat eszel, citromkarika van a szájába tűzve, Vendelin szóltalanul lesi a szempillantásodat, hogy elégedett vagy-e, és te néha elismerően lehunyod a szemed két falat között, hogy megnyugtasd őt, legközelebb is visszatérsz hozzá.

Márciusban, az utolsó születésnapodon, öszszegyűlt a szerkesztőség, sokan mondtuk egyszerre, hogy „sokáig éltesse az Istent!”

Aki csak tehetette, igyekezett közel kerülni hozzád, együtt tölteni veled néhány órát, szárnyaid oltalma alatt még mertünk a végtelenbe pillantani. Szavaid nyomában égig érő fákká, erdőkké magasodott az igazság.

Nekünk akkor beszéltél először arról, hogy színházat szeretnél, úgy tűnt, mintha megtalálnád attól a varázslattól, melyet a megújuló színház lehetősége ígér, és visszaváltoznál drámaírónak készülő ifjú novellistává, aki első darabján dolgozva töretlenül hisz abban, hogy a színpadon minden emberi nyomorúság átvarázsolható és megváltható a katarzisz tűzében. Emiatt írtad két utolsó darabodat, *A hatodik koporsó*t és *az Írószövetségek harcát*. Ezért vágytál színgáz magyar színházra, olyasféle, amelyről Latino-vits Zoltán írt valaha. Neked elhittük, hogy lesz hely, ahol megalkuvás nélkül szabadon lehetünk önmagunk magyar mivoltunkban, mert ha nem, akkor tényleg nincs értelme a holnaputának.

Játékos kedvedben voltál, tízes lehúzást kezdeményeztél, és újra bemondtad, hogy „Warnemünde”, mint anno a Hungáriában, a kávéházi asztalnál.

Van már örökkévaló színházad, és imádkozom érte, hogy sok öröme legyen benne. Mert arról a színpadról, ahonnét látni az Istent, te is visszanézel ránk.

(Csurka István halálának ötödik évfordulójára)